

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 10/4 2021 s. 1551-1565, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

KURGUSAL NİTELİKLİ ÇOCUK KİTAPLARINDA BULUNAN KARAKTERLERİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Birsel AYBEK*

Bilge DESTEGÜLOĞLU**

Geliş Tarihi: Temmuz, 2021

Kabul Tarihi: Kasım, 2021

Öz

Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarındaki karakterlerin eleştirel düşünme özelliklerine yönelik yapılan çalışma, nitel araştırma desenlerinden doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Çalışma için 8 farklı yazarın 8 kitabına başvurulmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak eleştirel düşünen bireylerde olması gereken özelliklerin yer aldığı on bir davranış biçimi, değerlendirme formu olarak hazırlanıp kullanılmıştır. Bu davranış özellikleri arasında sürekli sorular soran, ifadeleri sürekli değerlendiren, meraklı, sorunlara yönelik yeni çözümler bulan, görüşlerini desteklemek için sürekli kanıt arayan, ilgisiz ve doğru olmayan bilgileri kabul etmeyen birey eylemleri yer almaktadır. Belirlenen 8 çocuk kitabı, değerlendirme formu kullanılarak araştırmacılar tarafından incelenmiş ve bu bağlamda elde edilen veriler betimsel analize tâbi tutulmuştur. Çalışmada karakterlerin meraklı, sürekli soru soran, geri bildirim veren, karşılaştıkları sorunlara göre düşüncelerine yön veren ve bir yargıya varmak için belirli ölçütleri kullanan bireyler şeklinde betimlendikleri saptanmıştır. Ayrıca incelenen kitaplarda eleştirel düşünen karakterlerin genellikle çocuk rolünde sunulduğu görülmüş ve bulgular, ilgili alanyazın odağında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk edebiyatı, kurgusal metin, eleştirel düşünme, karakter.

A REVIEW OF THE CRITICAL THINKING CHARACTERISTICS OF CHARACTERS IN FICTIONAL CHILDREN'S BOOKS

Abstract

Having examined the critical thinking features of the characters in the literary children's books, this study used the document analysis design, one of the qualitative research designs. The study deployed eight books written by eight different authors. Eleven behavioral styles, including the characteristics that critical thinkers should have, were prepared and used as an evaluation form. Among these behavioral characteristics are the actions of individuals who constantly ask questions, who evaluate expressions, who are curious, who find new solutions to problems, who constantly seek evidence to support their views, and who refuse irrelevant and inaccurate information. The identified

* Doç. Dr.; Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, baybek@cu.edu.tr

** Arş. Gör.; Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, bdesteguloglu@cu.edu.tr

eight children's books were examined by the researchers through use of the evaluation form and the elicited data were examined by descriptive analysis. The study results revealed that the characters were described as individuals who were curious, who constantly ask questions, who give feedback and direct their thoughts depending on the problems they encountered, and who use certain criteria to make a judgment. Besides, characters that think critically were usually presented as children in the books, and the findings were discussed in line with the relevant literature.

Keywords: Children's literature, fictional text, critical thinking, character.

Giriş

Gelişen ve değişen dünyada sadece bilgilerin öğrenilmesi yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda 21. yy. becerileri olarak da adlandırılan bazı becerilere sahip olunması beklenmektedir. 21. yy. becerileri arasında eleştirel düşünme, iletişim, iş birliği, dijital vatandaşlık, yaratıcılık ve tasarım odaklılık gibi beceriler yer almaktadır. Bahsi geçen tüm bu becerilerin temelinde ise eleştirel düşünme bulunmaktadır.

Eleştirel düşünme kavramı ele alınmadan önce eleştiri ve düşünme kelimelerinin üzerinde ayrı ayrı durulmasında yarar vardır. Düşünme Güneş'e (2012) göre bilgi sorgulama, değerlendirme, yeni bilgiler üretme ve sorunları çözmeye çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Eleştiri ise bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme şeklinde ele alınmaktadır (TDK, 2021). İki kavramın oluşumuyla ortaya çıkan eleştirel düşünme becerisi, bireylerin neye inanacağına veya ne yapacağına karar verirken mantıklı ve derinlemesine düşünmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Ennis, 1989). Paul ise eleştirel düşünmenin, düşündüğümüz esnada düşünmemizi daha iyi hale getirmek için kendi düşündüklerimiz hakkında düşünme olduğunu aktarmaktadır (Akt. Nosich, 2018). Eleştirel düşünmeyi betimleyen kavramlardan biri ise bağımsız ve özgün düşündürmektir (Kurnaz, 2020). Kendi düşüncelerimiz hakkında düşünmek olarak adlandırılan eleştirel düşünmeyi zevkli kılan duygu ise sadece bize tattırdığı özgürlük duygusu değil, aynı zamanda bir şeyi keşfetme heyecanıdır. Tanımlardan yola çıkılarak bireylerin farklı bakış açıları oluşturmalarına ve düşündüklerini farklı alanlara yansıtılabilmelerine de eleştirel düşünme denilmektedir.

Eleştirel düşünmenin ne olduğu kadar bu beceriyi kazanmış bireylerin sahip olması gereken özellikler de önem arz etmektedir. Beyer (1991), eleştirel düşünen bireylerin sahip olabileceği özellikleri bir sorunu ya da iddiayı açık olarak ifade etme, diğer insanların kesin bir dil kullanmasını isteme, düşünmeden hareket etmeme, çalışmalarını kontrol etme, bir düşünceyi oluşturmada azimli olma, ön bilgileri kullanabilme ve yeterli kanıt bulununcaya kadar karardan şüphe duyma şeklinde sıralamaktadır. Amerikan Felsefeciler Birliği ise, eleştirel düşünen bireyin özelliklerini sürekli araştırır, sürekli neden arar, açık fikirlidir, ön yargısızdır, yargılarında dürüsttür, alçak gönüllüdür, konular hakkında net bir bakış açısına sahiptir ve ölçüt seçiminde mantıklıdır şeklinde aktarmaktadır (Facione ve Facione, 1996). Son olarak Ferret (1997) ise sürekli sorular soran, ifadeleri sürekli değerlendiren, meraklı, sorunlara yönelik yeni çözümler bulan, düşünceleri analiz ederken çeşitli ölçütler kullanan, çeşitli görüş ve sayıltıları inceleyip onları olgularla karşılaştıran, başkalarını dikkatlice dinleyip geribildirim veren, eleştirel düşünmenin yaşam boyu süren bir süreç olduğunu bilen, tüm verileri toplayıp inceledikten sonra yargılara ulaşan, görüşlerini desteklemek için sürekli kanıt arayan, ilgisiz ve doğru olmayan bilgileri kabul etmeyen bireylerin bu beceriye sahip olduğunu dile getirmektedir. Eleştirel düşünen bireylerin özellikleri incelendiği takdirde, eleştirel düşünmenin analiz etme, açıklama,

yorumlama, düzenleme, değerlendirme ve sonuç çıkarma gibi becerilerden oluştuğu gözlemlenmiştir (Facione, Facione ve Giancarlo, 2000).

Bilgi de dâhil her şeye kolaylıkla ulaşılabilen günümüz dünyasında doğrunun ve yanlışın ayırt edilmesinde yararlı olabilecek eleştirel düşünmenin, bireylere kazandırılması pek de kolay olmamaktadır. Yetişilen çevreden okuldaki öğretmene kadar bu becerinin kazandırılmasında birçok etken yer almaktadır. Bu etkenlerden biri de çocuk edebiyatı eserleridir.

Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak (TDK, 2021) şeklinde tanımlanan çocukların gelişimlerine uygun olarak hazırlanan kitaplar, çocuk edebiyatı eserleri kapsamındadır. Oğuzkan' a göre (2013) çocuk edebiyatı, 2-14 yaşları arasındaki kimselerin ihtiyacını karşılayan bir edebiyat alanını kapsayan çocuk edebiyatı, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsamaktadır. Çocukların güzellik duygusunun geliştirilmesinde, eğlendirilmesinde, eğitilmesinde, dilsel ve görsel iletilerle duygu ve düşünce dünyasının zenginleştirilmesinde çocuk edebiyatı eserleri büyük önem taşımaktadır (Şimşek ve Yakar, 2014).

Önemli yere sahip olan çocuk edebiyatının, amaçlarından biri edebî zevk verirken çocuklara hayatı öğretmektir (Oğuzkan, 2013). Okudukları kitaplarda kendi hayatlarından kesitler sunularak küçük okurlara hayatı öğretmek amaçlanmaktadır. Bu öğretim, didaktik bir dil ile değil hikâyeye yedirilmiş bir şekilde olmalıdır. Çocuğun kitap aracılığı ile o anı, o hayatı yaşayarak keşfetmesine olanak sağlanması gerekmektedir (Destegüloğlu, 2020). Erol ve Kara (2020, 1127) çocuk edebiyatının bir diğer amacının ise eleştirel düşünme becerisini kazandırmak olduğunu aktarmaktadır. Kitaplar aracılığıyla sunulan dünyada, idealize karakterlerin bulundurulmasının ve hayatın tozpembe gösterilmesinin çocukları gerçek dünyaya hazırladığını söylemek pek de mümkün değildir (Destegüloğlu, 2020). Kitaplarda çocuklara yaşamda karşılaşılabilecekleri olası sorunlar ve bunların çözüm önerileri sezdirilmeye çalışılmalıdır (Sever ve Aslan, 2009). Çocukların eserlerde yer alan bazı problemleri gerçekçi yöntemler ile düşündürerek çözmesi gerektiği ifade edilmektedir (Yakar ve Yılmaz, 2015). Çünkü kurgularda önemli bir yere sahip olan karakterler ile karşılaşan küçük okurun kişiliğinin şekillenmesi, okuma dönemine denk geldiği için okudukları karakterlerle özdeşim kurma olasılığı oldukça yüksektir (Dilidüzgün, 2018; Doğan Güldenoğlu, 2018; Erdem, 2012; Karatay, 2014; Lukens vd., 2018; Oğuzkan, 2013; Sever, 2017; Temizyürek vd., 2016; Yılmaz ve Yakar, 2018). Dolayısıyla eserlerde yer alan karakterlerin eleştirel düşünme becerilerini kullanması küçük okurda hatırı sayılır bir etki bırakacaktır.

Eleştirel düşünme odağında alanyazın incelendiğinde ilk olarak eleştirel düşünmenin kavramsal olarak ele alındığı görülmektedir (Akar Vural ve Kutlu, 2004; Akbıyık ve Seferoğlu, 2006; Seferoğlu ve Akbıyık, 2006; Karadüz, 2010; Semerci, 2016). Uygulamaya dönük olarak üniversite öğrencilerinin hatta genellikle öğretmen adayı üniversite öğrencilerinin ve öğretmenlerin eleştirel becerileri üzerine birçok çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir (Açıslı, 2015; Akar, 2007; Aybek, 2006; Bağcı ve Şahbaz, 2012; Baykara Pehlivan, 2010; Can ve Kaymakçı, 2015; Çetinkaya, 2011; Doğanay, Taş ve Erden, 2007; Dutoğlu ve Tuncel, 2008; Ekinci ve Aybek, 2010; Emir, 2012; Gök ve Erdoğan, 2011; Gülveren, 2007; Kartal, 2012; Özdemir, 2005; Polat ve Konaş, 2018; Şen, 2009; Toyran, 2015; Tümkiye ve Aybek, 2008). Alanyazın incelendiğinde çocuk edebiyatı ile eleştirel düşünmeyi ilişkilendiren bazı çalışmaların olduğu tespit edilse de (Ceran, 2019; Çevik, 2018; Erol ve Kara, 2020; Kemaneci, 2019; Özalın İnce, 2019; Sağsöz, 2019; Sahil, 2019) bu alanda yeterli çalışmanın yapılmadığı saptanmıştır.

Alanyazındaki ihtiyaçtan hareketle bu araştırmada, gerçek hayatı çocuk okurlara sunmakla yükümlü olan kurgusal nitelikli çocuk kitabı karakterlerinin hangi eleştirel düşünme özelliklerine sahip olduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çocukların okudukları kitaplardaki karakterlerle özdeşim kurma eğilimleri bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuk kitaplarındaki karakterlerin eleştirel düşünen birey özellikleri barındırıp barındırmadığının tespit edilmesi çalışmayı önemli hale getirmektedir. İncelenen çalışmalarda, çocuk edebiyatı ve eleştirel düşünme birlikte ele alınmış olursa dahi yapılan çalışmaların karakter özelinde yapılmamış olması, bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Çalışma, nitel araştırma desenlerinden doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmada kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin eleştirel düşünme özellikleri tespit edilmeye çalışıldığı için doküman analizi deseni tercih edilmiştir.

İncelenen Dokümanlar

Çalışmadaki araştırmacıardan biri doktora düzeyinde eleştirel düşünme dersi almış bir alan uzmanı akademisyen biri de eleştirel düşünme alanında çalışan bir akademisyen olması nedeniyle incelenecek dokümanlar için, öncelikle eleştirel düşünme odağındaki çocuk kitapları tespit edilmiş ve liste haline getirilmiştir. Daha sonra bu kitap listesi tekrar eleştirel düşünme alanında çalışan bir akademisyen ve bir alan uzmanı görüşüne başvurularak listelenmiştir. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda da ortaokul öğrencisine uygun olan 8 farklı yazarın 8 kitabı incelenecek doküman olarak belirlenmiştir. Ele alınan kitapların künyelerine ve kısaltmalarına ilişkin detaylı bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubunu Oluşturan Kitapların Künye ve Kısaltmalarına İlişkin Bilgiler				
Yazar ismi	Kitap ismi	Yayınevi	Yılı	Kısaltmalar
Aslı TOHUMCU	Üç Kişilik Ordu	Can Çocuk	2018	ÜKO
Birsen Ekim ÖZEN	Patlak Zekâ Cemcan- Ne Filmler Dönüyor?	Timaş Çocuk	2020	PZC
Fatih ERDOĞAN	Korsan Kitap Çetesi	Mavibulut	2017	KKÇET
İrem UŞAR	Ali Cavid 'e Karşı	Günışığı	2020	ACK
Kaan ELBİNGİL	Berk Mucit Oldu	Günışığı	2016	BMO
Miyase SERTBARUT	Sınıfta Kalanlar Okul Açtılar	Tudem	2019	SKOA
Sinan YAŞAR	Çetin Ceviz	Fom Kitap	2018	ÇZ
Zehra İPŞİROĞLU	Düş Hırsızlarına Karşı	E Yayınları	2017	DHK

Tablo 1’de gösterildiği gibi araştırmaya dâhil olan dokümanların belirlenmesinde yazar çeşitliliğine özen gösterilmiştir. Bunun yanında çalışmanın amacı ön planda tutularak dokümanların farklı yayınevleri tarafından basılmış olmasına da dikkat edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan bir değerlendirme formu kullanılmıştır. Araştırmacıardan biri doktora düzeyinde eleştirel düşünme dersi almış bir alan uzmanı akademisyen biri de eleştirel düşünme alanında çalışan bir akademisyendir. Formun hazırlanmasında ilk olarak araştırmacılar tarafından alanyazın taraması yapılarak eleştirel düşünen bireylerde bulunması gereken özellikler incelenmiştir. Daha sonra yabancı literatürde bu

özellikleri ortaya koyan kişiler ve ortaya koyduğu eleştirel düşünme özellikleri sıralanarak eleştirel düşünme alanında çalışan bir akademisyene ve bir alan uzmanına bu özellikler gösterilerek hangilerinin ortaokul öğrencilerinin yaş grubuna uygun olabileceğine yönelik görüşleri sorulmuştur. Gelen görüşler doğrultusunda Ferret'in (1997) belirttiği on bir eleştirel düşünme özelliğinin ortaokul öğrencilerinin yaş grubuna daha uygun olduğuna ve bu özelliklerin diğerlerine göre daha açık bir şekilde ifade edildiğine karar verilmiştir. Eleştirel düşünme özelliklerinin kitaplardaki karakterlerde bulunup bulunmadığını tespit etmek için üçlü derecelendirmeli bir form hazırlanmıştır. Bu değerlendirme formu Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Eleştirel Düşünme Özelliklerini Değerlendirme Formu			
	Sağlıyor	Kısmen Sağlıyor	Sağlamıyor
Sürekli soru sorar.			
İfadeleri sürekli değişkendir.			
Meraklıdır.			
Sorunlara yönelik yeni çözümler bulmaya çalışır.			
Düşünceleri analiz ederken çeşitli ölçütler kullanılır.			
Başkalarını dikkatlice dinler ve geri bildirim verir.			
Çeşitli görüş ve sayıltıları inceler ve onları olgularla karşılaştırır.			
Eleştirel düşünmenin yaşam boyu süren bir süreç olduğunu bilir.			
Tüm verileri toplayıp inceledikten sonra yargılara ulaşır.			
Görüşlerini desteklemek için sürekli kanıt arar.			
İlgili ve doğru olmayan bilgileri kabul etmez.			

Tablo 2'de görüldüğü üzere çalışmada, Ferret'in (1997) belirttiği on bir maddeli eleştirel düşünme özellikleri, sağlıyor- kısmen sağlıyor- sağlamıyor şeklinde üçlü derecelendirme şeklinde oluşturularak değerlendirme formu tasarlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Araştırma verilerini toplayabilmek adına ilk olarak çalışmanın amacına hizmet edebileceği düşünülen eserler yayınevlerinden temin edilmiştir. Araştırmaya konu olan dokümanlar temin edildikten sonra öncelikle herhangi bir kayıt tutulmadan araştırmacılar tarafından okunmuştur. Sonrasında Ferret'in (1997) ortaya koyduğu eleştirel düşünen bireylerde olması gereken özelliklerden yola çıkılarak hazırlanan yukarıda verilen on bir maddelik değerlendirme formunda yer alan özellikler odağında, kurgunun merkezinde yer alan karakterlerin özellikleri tekrardan araştırmacılar tarafından ayrıntılı incelenmiş ve notlar alınmıştır. Daha sonra iki araştırmacının inceleme ve notları karşılaştırılarak güvenilirliği test edilmiş ve bu bağlamda araştırmacılar tarafından hemfikir olunan aynı veri seti betimsel analize tâbi tutulmuştur. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239).

Elde edilen verilerin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymak adına birtakım önlemler alınmıştır. İlk olarak inandırıcılığı artırabilmek için aynı veri seti birden fazla okunarak veri hâkimiyeti sağlanmıştır. Her ne kadar genelleme gayesi bulunmasa da sonuçların benzer çalışmalara aktarılabilmesi için çalışmada incelenen kitapların künyelerine ilişkin bilgilere açıkça yer verilmiştir. Yine çalışmanın inandırıcılığını artırabilmek için ilgili kategoriler altında düşünülen kodlar doğrudan aktarımla verilmiş, bu kodların hangi kitabın hangi sayfasında geçtiği parantez içi ifadelerle belirtilmiştir.

Bulgular

Çalışmada kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin eleştirel düşünme özelinde sahip olması gereken özellikler tespit edilmiştir. Karakterlerin merak güdüsünden dolayı

sürekli soru sorup geri bildirim verdikleri, karşılaştıkları sorunlara göre düşüncelerine yön verdikleri ve bir yargıya varmak için belirli ölçütleri kullandıkları gözlemlenmiştir.

Kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında bulunan karakterlerin eleştirel düşünme özellikleri ile ilgili görünüm Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Çocuk Kitaplarındaki Karakterlerin Eleştirel Düşünme Özellikleri İle İlgili Görünümleri

Özellikler	f
Tüm verileri toplayıp inceledikten sonra yargılara ulaşır (PZC 16, 22, 50, 57, 61, 74, 80, 163, 169, 170; ÇÇ 20, 37, 48; ACK 31; SKOA 9, 33, 73; KKÇ 55, 122; DHK 41, 43, 123; ÜKO 16, 18, 27, 29, 63).	27
Karakterler sürekli soru sorar (PZC 34, 66, 68-69, 91; ÇÇ 6, 8, 42; ACK, 29, 33, 50; KKÇ 5, 40, 52, 71-72; DHK 28, 41, 77; ÜKO 22, 78).	19
Sorunlara yönelik yeni çözümler bulmaya çalışır (PZC 17, 23, 62, 163; BMO 40; ÇÇ 10, 13, 30, 52; ACK 13, 52; SKOA 48, 54, 65; KKÇ 24, 107, 170-171; DHK 34-35, 129).	19
Meraklıdır (PZC 27, 40, 138, 151, 173; BMO 23; ÇÇ 60; ACK 31-32, 75, 78; SKOA 87-88; KKÇ 93, 207; DHK 28, 165; ÜKO 22, 67).	17
İlgili ve doğru olmayan bilgileri kabul etmez (PZC 13, 16, 90; BMO 34; ACK 29, 84; SKOA 40, 49; KKÇ 5; DHK 23, 79-80, 81; ÜKO 17, 75).	14
Başkalarını dikkatlice dinler ve geri bildirim verir (PZC 34, 75; ÇÇ 19; ACK 16, 63; SKOA 53; KKÇ 49, 104, 221; DHK 37; ÜKO 36, 41, 72).	13
Görüşlerini desteklemek için sürekli kanıt arar (PZC 63, 163; ACK 78; KKÇ 58-59, 72, 104, 147, 215; DHK 39-40; ÜKO 18).	10
Çeşitli görüş ve sayıtları inceler ve onları olgularla karşılaştırır (PZC 163; SKOA 37; KKÇ 24-25, 178; DHK 43, 125; ÜKO 42).	7
İfadeleri sürekli değerlendirir (PZC 50, 57, 170; KKÇ 23, 37; ÜKO 97).	6
Düşünceleri analiz ederken çeşitli ölçütler kullanır (KKÇ 15; DHK 11, 78).	3
Eleştirel düşünmenin yaşam boyu süren bir süreç olduğunu bilir.	0

Tablo 3'te görüldüğü gibi incelenen çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin büyük çoğunluğunun bir yargıya ulaşmadan önce tüm verileri toplamak gibi bir çaba içerisine girdikleri görülmüştür (PZC 16, 22, 50, 57, 61, 74, 80, 163, 169, 170; ÇÇ 20, 37, 48; ACK 31; SKOA 9, 33, 73; KKÇ 55, 122; DHK 41, 43, 123; ÜKO 16, 18, 27, 29, 63). Bu eleştirel düşünme özelliğine ait bulguların incelenen eserlerin büyük çoğunluğunda yer aldığı tespit edilmiştir. Düş Hırsızlarına Karşı adlı çocuk kitabında bu durum, “*Pembe’yi en çok şaşırtan şimdi Gipo üzerine ileri geri konuşulup güllüşülüp, şakalar yapılırken, Gipo’nun bir kez bile ortalıkta görünmemesiydi. Kim bilir belki de Gipo’yu üreten ve besleyen şey korkulardı. Düş sepetinden mavimsi ışıqla birlikte yayılan yoğun enerji sanki bu korkuları da bir anda silip süpürmüştü.*” (123) şeklinde ifade edilmektedir. Bu durum Patlak Zekâ Cemcan adlı eserde ise, “*Ben bir şey söylemedim. Çünkü henüz yeterli delil toplayamamıştım. Bunların başımıza neden geldiğine karar verdiğimde ben de açıklamamı yapacaktım. Ama ikinci bir emre kadar filmlerde oynamamaya, komşulara yardım etmemeye karar verdim.*” (163) cümleleriyle aktarılmıştır. Ayrıca bu özelliğe sahip karakterlerin genellikle çocuk karakterler (PZC 16, 22, 50, 57, 61, 74, 80, 163, 169, 170; ÇÇ 37, 48; ACK 31; SKOA 9, 33, 73; KKÇ 122; DHK 41, 43, 123; ÜKO 17) olduğu görülse dahi baba ve dede gibi rollerde sunulan karakterlerin de verileri topladıktan sonra bir yargıya vardığı gözlemlenmiştir. Söz gelimi Çetin Ceviz isimli kitapta dede rolünde betimlenen karakterin hayvan dostunun yiyecek bir şeyler ararken zehirli bir bakteriyi yiyerek beyninin zarar gördüğü yargısına vardığı aktarılmıştır (20). Korsan Kitap Çetesi adlı kitapta ise

baba rolündeki karakterin benzer davranışı sergilediği, ‘ “İşte böyle” dedi babam. “Eğer öteki sergideki kitaplar daha ucuzsa, herhalde korsan yayındır onlar.” (55) cümlesinden anlaşılmaktadır.

İncelenen kurgulardaki karakterlerin soru sorma eylemini sıklıkla gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu eylemi gerçekleştiren karakterlerin çoğunlukla çocuk karakterler olduğu tespit edilmiştir (PZC 34, 66, 68-69, 91; ÇC 6, 8, 42; ACK, 29, 33, 50; KKÇ 5, 40, 52, 71-72; DHK 28, 41, 77; ÜKO 22, 78). Söz gelimi Ali Cavid’e Karşı isimli kurguda bu durum, ‘*Rekortmen, canı sıkkın bir şekilde yanıtladı: “Anlaşılan senden kurtuluş yok, çocuk. Çocuklara neden fazla bulaşmıyormuşuz?.. Durmadan soru soruyorsunuz da ondan! Soru soru soru...”*’ (33) cümleleriyle ifade edilmiştir. Çetin Ceviz adlı eserde de bu durum, “*Babam beni elimden tuttu ve geri döndük. O adamın kim olduğunu ve bize niçin bu kadar çok benzediğini babama sekiz bin kez sordum.*” (6) şeklinde aktarılmıştır. Çocuk karakterlerin varlığının yanında sürekli soru soran bir anne rolündeki karakterin varlığı ise Korsan Kitap Çetesi adlı çocuk kitabında, “*Didik didik sorgular. Birkaç şey söylersiniz; o birkaç şeyden başka yeni sorular üretir onları da sorar. O kadar sorar ki ne zaman duracağını bilemezsiniz.*” (40) şeklinde betimlenmiştir.

Karşılaşılan sorunlara yeni çözümler bulmaya çalışması da karakterlerin sahip oldukları bir diğer eleştirel düşünme özelliğidir (PZC 17, 23, 62, 163; BMO 40; ÇC 10, 13, 30, 52; ACK 13, 52; SKOA 48, 54, 65; KKÇ 24, 107, 170-171; DHK 34-35, 129). Eserlerde yine çocuk karakterler ön planda olsa dahi yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmadan tüm rollerdeki karakterlere ait verilerin varlığı gözlemlenmiştir. Söz gelimi Berk Mucit Oldu isimli çocuk kitabında çocuk karakter olan Berk’in kardeşinin konuştuğu dili anlamak için geliştirdiği alet, “*Babamın elektronik TURİST ÇEVİRMENİ’ ni sıkıca tuttum. Yabancı turistin kendi dilinde söylediğini Türkçe seslendiren bir alet bu. Acaba, dedim, Cem’in konuştuğu dil, hangi dile yakın olabilir? Bir dâhi olarak da cevabı hemen buldum; tabii ki Çince!*” (40) şeklinde aktarılmıştır. Aynı şekilde Korsan Kitap Çetesi isimli çocuk kitabında akranlar arasında yaşanan soruna kendilerince bir çözüm yolu bulmaları, ‘ “*Kitap satma yarışı” diye atıldı Barlas. “Karşılıklı tezgâhlarımızı kuracağız ve akşama kadar birbirimize karışmadan satış yapacağız. Günün sonunda kim daha çok kitap satmışsa alt giriş bundan böyle ona bırakılacak, öteki yukarı gidecek, kabul mü?”* (170-171) cümleleriyle betimlenmiştir. Çocuk karakterlerin kendilerinin buldukları çözümlerin ötesinde yaşça büyük bireylerden de yardım aldıkları görülmektedir. Bu durum Sınıfta Kalanlar Okul Açtı adlı kurguda, “*Murat abi arkamızda kalan iki katlı gri okul binasına dikti gözünü. “O da olmaz,” dedi. “Benim daha iyi bir önerim var. Bu akşam evlerinizde ne olacaksa olacak, kaçınılmaz. Bir günlük sıkıntı, atlarsınız. Ben diyorum ki bu yaz bir okul açalım sizinle, yaz okulu...”*”(54) şeklinde ele alınmıştır. Tüm bunların yanından yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmadan sohbet edilen bir ortamda ortaya atılan bir soruna herkesin kendince çözüm yolları sunması Düş Hırsızlarına Karşı adlı çocuk kitabında, “*Ama düş tohumlarını atıp düş ağacının filizlenmesini sağlamak düş hırsız Gipo ortalıklerde dolaşırken, öyle kolay gerçekleştirilecek bir iş değildi ki! Ne yapılabilir sorusu üzerine gene her kafadan sesler çıkmaya başladı. Herkes kendine göre heyecanla bir şeyler öneriyordu.*” (129) cümleleriyle ifade edilmiştir.

Karakterlerin sahip olduğu bir diğer özellik ise meraklı olmaktır (PZC 27, 40, 138, 151, 173; BMO 23; ÇC 60; ACK 31-32, 75, 78; SKOA 87-88; KKÇ 93, 207; DHK 28, 165; ÜKO 22, 67). İncelenen kurgularda bu özelliğe ait birçok durum tespit edilmiştir. Meraklı olmak belirli bir yaştaki veya roldeki karakterlere ait özellik olarak resmedilmemiş olsa dahi çoğunlukla çocuk karakterlerin ön planda olduğu görülmektedir. Berk Mucit Oldu adlı eserde merak duygusu,

“Evide herkes aynı yemekleri yiyor, aynı filmleri izleyip aynı yere tatile gidiyor. Ama annemle babam niye bu kadar farklı, anlamıyorum. Annem iki yıldır açmış gibi görünürken, babamın nasıl böyle bir göbeği var? Annemin iki metre saç varken, babam niye kel?” (23) şeklinde aktarılmıştır. Çetin Ceviz isimli kitapta ise bu durum, “Başıma damlayan gözyaşlarının hangisine ait olduğunu bilmiyordum ama ben de ağlamaya başlamıştım. Bu sırada merakıma yenik düşüp, “Niçin çadır kurmaya çalışıyorsun dede?” diye sordum.” (60) şeklinde betimlenmiştir. Bilinmeyene duyulan merak Düş Hırsızlarına Karşı isimli kurguda da “Pembe, babasının İsviçre’den gönderdiği özel günler için ayırdığı çikolata paketini açarak Nar’a uzattı. Sonra merakla “Gipo neye benziyor?” diye sordu.” (28) şeklinde sunulmuştur.

İncelenen çocuk kitaplarında karakterlerin ilgili ve doğru olmayan bilgileri kabul etmeme davranışı eleştirel düşünme becerisi gelişmiş bireylerde bulunması gereken görünümünden biridir (PZC 13, 16, 90; BMO 34; ACK 29, 84; SKOA 40, 49; KKÇ 5; DHK 23, 79-80, 81; ÜKO 17, 75). Bu durum Korsan Kitap Çetesi isimli kurguda karakterin doğru olmadığını düşündüğü bilgiyi kabul etmeyerek sorguladığı, ‘Artık sabrım taşıyordu. Benim bildiğim Ayşegül uzun saçlarıyla gurur duyardı ve onları kesmeyi asla düşünmezdi.’ (5) cümlelerinden anlaşılmaktadır. Sokakta Kalanlar Okul Açtı adlı çocuk kitabında ise “Doğru, Celo çalışacaktı; yerleri süpürecek, pide paketlerini verilen adreslere götürecekti, çay dağıtacak, yağlı masaları silecekti. İşini iyi yapmazsa azar işitecekti, kocaman adamların arasında kafasına göre iki laf edemeyecek, hiç şakalaşamayacaktı.” (40) şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Berk Mucit Oldu adlı eserde karakterin ilgisini çekmeyen bilgi ve yöntemleri kabul etmediği, “Tanju Abi soruları verip, “Cevabı hangi yöntemlerle buluyorsun?” diye sordu. “Ben icat yapmak istiyorum. Böyle sınav, yöntem falan istemiyorum,” dedim.’ (34) cümleleriyle resmedilmiştir. Bu özellikte de diğer özelliklerde olduğu gibi farklı rol ve yaşlarda karakterler sunulsa dahi çoğunlukla bu özelliğe sahip karakterler çocuk rolündedir.

Ele alınan kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında karakterlerin başkalarını dikkatle dinlediği ve geri bildirim verdiği de tespit edilmiştir (PZC 34, 75; ÇC 19; ACK 16, 63; SKOA 53; KKÇ 49, 104, 221; DHK 37; ÜKO 36, 41, 72). Geri bildirim verme eyleminin çoğunlukla çocuk karakterlere ait olduğu görülse de yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin tüm rol ve cinsiyetteki karakterlere ait görünüm olarak da sunulduğu gözlemlenmiştir. Üç Kişilik Ordu isimli çocuk kitabında dede karakterinin dikkatle dinleyip geri bildirim verdiği, “Akif Bey, Kutlu’nun söylediklerini sadece kendisinin duyacağı bir sesle tekrar etti. Sonra çocuklara, “Bir şifre bu,” dedi, “çözmesini bilene.” Kutlu, “Çocukluğumuzda bulacaksak,” diye yüksek sesle düşündü, “sen olmayasın bu sır.” (41) şeklinde betimlenmiştir. Aynı görünüm Sınıfta Kalanlar Okul Açtı adlı eserde yaşça büyük bireylerin kendinden küçüklere karşı bu davranışı sergilediği, ‘ “Sen de bilirsin, akşam bizi evde ne bekliyor.” Murat abi tenekelerle, plastiklerle dolu el arabasını asfalt yolun kenarına çekti. Bizi de yanına çağırdı. “Aklınıza gelen şey, çare değil, söyleyeyim. Eğer kaçarsanız siz de dâhil herkes çok üzülür. Kimse anneniz, babanız gibi sizi koruyup kollamaz, oyun değil bu.” ‘ (53) şeklinde, Çetin Ceviz adlı kitapta ise çocuk karakterin geri bildirim verdiği, ‘Sudan çıktığı halde nefes alabilen bir balık gibi şaşkınlık içindeyim. “Madem beni bu kadar düşünüyor ve seviyordun, neden hiç gelmedin, aramadın?” ‘ (19) şeklinde resmedilmiştir.

İncelenen karakterlerin bir yargıya varmadan önce görüşlerini desteklemek için sürekli kanıt arama yoluna gittikleri de tespit edilmiştir (PZC 63, 163; ACK 78; KKÇ 58-59, 72, 104, 147, 215; DHK 39-40; ÜKO 18). Söz gelimi Patlak Zekâ Cemcan isimli çocuk kitabında var olan görüşünü dile getirmeden önce kanıt aradığı, “Babamın tüm iştahı kaçtı. Ben bu işin ne kadar

mantıksız olduğunu anneme en bilimsel yöntemlerle açıklamaya karar verdim. Bu işi fazla geciktirmeyeyim diye kahvaltının toplanmasına yardım eder etmez hemen odama geçip hem kadınların neden parlak taşlı şeyleri sevdiklerini incelemeye hem de yarışma için hazırlanmaya başladım.” (63) şeklindeki cümlelerde görülmektedir. Üç Kişilik Ordu adlı eserde ise şüphelendikleri bir durum karşısında görüşlerini desteklemek için kanıt arayan çocuk karakterler, ‘ “Sen kendin mektubun aceleye geldiğini söylemedin mi?” diye isyan etti Umay. “De’ler da’lar bir yana, babam da annem de elyazısı kullanırlar. Kaldı ki yazıcı da bozuk. Gecedan sabaha ortadan kayboluyorlar. Daha ne istiyorsun sonuç çıkarmak için, çok merak ediyorum!” ‘ (18) şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Karakterlerin görüşlerini desteklemek için kanıt aramalarının yanında bilinmezler karşısında bilgi toplamak için de bir nevi kanıt arayışında oldukları Ali Cavid’e Karşı isimli kitapta, ‘ “Ya annee, bırak onu! Bilgi topluyorum işte. Merak ettiğim için. Hem, belki bu arada babaannemi iyileştirecek bir şeyler öğrenirim.” “Merak etmek güzel şey, oğlum.” ‘ (78) cümleleriyle betimlenmiştir.

Kurgulardaki karakterlerin çeşitli görüşleri inceledikleri ve onları olgularla karşılaştırdıkları da tespit edilmiştir (PZC 163; SKOA 37; KKÇ 24-25, 178; DHK 43, 125; ÜKO 42). Bahsi geçen özelliğe sahip karakterlerin çocuk rolünde sunulduğu gözlemlenmiştir (PZC 163; SKOA 37; KKÇ 24-25, 178; DHK 43, 125; ÜKO 42). Patlak Zekâ Cemcan isimli kitapta karar vermeden önce çeşitli görüşleri inceleyip karşılaştıran çocuk karakterin varlığı, ‘ Ben bir şey söylemedim. Çünkü henüz yeterli delil toplayamadım. Bunların başımıza neden geldiğine karar verdiğimde ben de açıklamamı yapacaktım. Ama ikinci bir emre kadar filmlerde oynamamaya, komşulara yardım etmemeye karar verdim.’ (163) cümleleriyle aktarılmıştır. Üç Kişilik Ordu kitabında ise bu durum, ‘ Yaşlı adam, “Çocuklar, çocuklar,” diye araya girdi. “Şimdi kavganın sırası mı? Anneniz neden size bu olayı hatırlatmak istemiş olabilir, bir fikriniz var mı?” Kutlu, “Aklıma hiçbir neden gelmiyor,” dedi. Umay, “Babam annemle sürekli, ‘Hayatına giren her çöpü saklıyorsun,’ diye dalga geçer ama... O peluş ayıyı da saklamış mıdır acaba? Annelerin yatak odasını ya da bodrumu mu kurcalasak,” diye öneride bulundu.’ (42) şeklinde ifade edilmiştir.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin eleştirel düşünme özellikleri incelendiğinde bir diğer özellik, ifadelerini sürekli değerlendiriyor olmasıdır. Bu görünüm incelenen kitaplarının çoğunda yer almasa dahi varlığı görmezden gelinmemiştir (PZC 50, 57, 170; KKÇ 23, 37; ÜKO 97). Patlak Zekâ Cemcan isimli çocuk kitabında bu durum, ‘ Hamdican da bana hak verdi. Hatta Ahmet Ağabey ve Ayşe Abla bile. Onlara çok kırgın olmama rağmen kendilerine gözümü açtıkları, zayıf noktamı bulmamı sağladıkları için teşekkür ettim. Bir bilim insanı hep böyle yapar.’ (170) şeklinde ifade edilmiştir. Üç Kişilik Ordu isimli kitapta ise çocuk karakterin isteklerinin olumsuz bir yansımasını görünce ifadesinin değiştiği, ‘ Ekrandan ses gelseydi bile, midesinin gurultusundan duyamayacağından emindi. Ancak şimdi kahvaltıyı düşünecek zaman değildi. Başını sıkıntıyla ellerinin arasına alıp gözlerini bilgisayarın ekranına dikerken, zamanı her şeyi durdurabilmeyi diledi. Ekrandaki görüntü bir an dondu. Kutlu, bilgisayarın bozulduğu düşüncesiyle, “Bir bu eksikti!” diye söylendi. Hemen o an görüntü normale dönünce rahatlayarak, bir dahaki sefere ne dileyeceğine dikkat etmesi gerektiğini geçirdi aklından.’ (97) cümlelerinden anlaşılmaktadır. Bahsi geçen görünüm ile ön plana çıkan karakterlerin çocuk olduğu gözlemlenmiştir.

Son olarak karakterlerin düşüncelerini analiz ederken bazı ölçütler kullandıkları gözlemlenmiştir (KKÇ 15; DHK 11, 78). Kurgulardaki karakterlerin düşündüklerini belirli

ölçütlere göre analiz ettikten sonra eyleme geçtikleri belirlenmiştir. Bu durum Korsan Kitap Çetesi adlı kurgusal kitapta, ‘*Bir an duraksadım. Babama söyleyecek bir şeyim var mıydı? Bilirsiniz, büyüklere her şey hemen söylenmez. Beklenir ve en uygun zamanda söylenir. Çünkü büyüklere bir şeyi söylemenin amacı onlara bilgi vermek olduğu kadar, onlardan size gereken bir şeyi almak olmalıdır. Bunun için de zamanlama çok önemlidir. Babam yeniden “Ne oluyor?” diye kadar düşündüm.*’ (15) şeklinde ele alınmıştır. Bahsi geçen özellik Düş Hırsızlarına Karşı adlı çocuk kitabında ise ‘*“Gipo” cum bunu kopya değil, ılımlı eğitim olarak tanımlıyor, amacı sizin gibi rayından çıkmış şaşkın yavrucakları tatlılıkla yola getirmektir. Çünkü Gipo insana dosttur, çevreye dosttur, Gipo gibisi de yoktur.” Gipo küçük dağları ben yarattım havasıyla konuşuyordu. Pembe’nin içinden bir an “Çek arabamı aşağılık yaratık!” demek geldi. Ama aynı anda bunun yanlış olacağını düşündü. Gipo’nun ne mal olduğunu çıkartmak istiyorsa onu kızdırmaktan kesinlikle kaçınmalıydı.*’ (78) cümleleriyle betimlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Eleştirel düşünen bireylerde bulunması gereken özelliklerin kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında yer alan karakterlerde olup olmadığını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, incelenen çocuk kitaplarında en fazla karakter özelliği olarak sunulan eleştirel düşünme özelliğinin, karakterlerin bir yargıya varmak için belirli ölçütleri kullanmaları özelliği olduğu saptanmıştır. Bu davranışın ise çoğunlukla karakterlerin bir yargıya ulaşmadan önce veri toplamaları üzerine temellendirildiği görülmüştür. İncelenen çocuk kitaplarında doğrudan veya dolaylı olarak hiç sunulmadığı tespit edilen eleştirel düşünme özelliği ise karakterlerin eleştirel düşünmenin yaşam boyu süren bir süreç olduğunun bilincinde olup buna dair söylemlerde bulunmasıdır.

Meraklı olmak çocukluğun doğasında bulunan özelliklerden biridir. Bu özelliğin getirisi olarak Temizyürek, Şahbaz ve Gürel (2016) çocuk kitaplarında ilgi çekici ve merak duygusunu kamçılayan konular olmasının yanında düşünmeye yönelten ve çocukları hayata hazırlayan konuların seçilmesi gerektiğini belirtmiştir. İncelenen kurgularda da konu seçimlerine dikkat edildiği ve karakterlerin de aynı şekilde düşünmeye yönelen ve meraklı kişiler olarak betimlendiği söylenebilir. Meraklı olma davranışı gibi soru sorma davranışının da çocukluğun doğasında olduğu bilinmektedir. İncelenen eserlerde de okurlar, bu özelliklerle betimlenen karakterler aracılığıyla bir aksiyona davet edilmektedir. Yılmaz (2016) araştırmasında ayı karakterinin duygusal özellikleri ile birlikte pek çok kez çalışan, aklını kullanan, merak eden, soran, sorgulayan bir varlık olduğunu ifade ederek benzer bulgulara ulaşmıştır. Özensoy (2011) da eleştirel düşünme becerisinin sorgulayarak, eleştirerek, bilginin doğruluğunu araştırarak, değerlendirerek aktif bir şekilde yazılı materyalleri okuyan bireylerde gelişeceğini belirtmiştir.

Eserlerde karakterlerin karşılaşılan sorunlara yeni çözümler bulmaya çalışması da yer alan eleştirel düşünme özellikleri arasındadır. Karakterlerin kendi başlarına çözümler buldukları veya yaşça büyük bireylere danıştıkları tespit edilmiştir. Aynı şekilde Yakar ve Yılmaz (2015) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin yaşadıkları çatışmaları çözerken kendi başlarına veya yardım alarak çözdükleri ifade edilmiştir. Ayrıca eleştirel düşünen birey özelliklerine sahip davranışlar sergileyen karakterler bazen dede, ağabey gibi rollerde sunulsa dahi kitapların hedef kitlesi çocuklar olduğu için çocuk rolünde sunulan karakterlerin daha baskın olduğu tespit edilmiştir. Çifçi (2006) de tartışmasız bir aile ortamının, okul ortamının ve iş ortamının eleştirel düşünmeye engel olduğunu ifade ederek eleştirel

düşünmenin olması için çatışmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Buna ilaveten Kaya (2010) ise eleştirel düşünmenin karar verme becerisini de geliştirdiğini ifade etmektedir.

Elde edilen bulgular ışığında kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında, eleştirel düşünen karakterlerin özelliklerinin büyük oranda yer aldığı gözlemlenmiştir. Nitekim Usery (1966)'de bu sonucu destekler nitelikte çocuk edebiyatının, eleştirel düşünme sürecinin öğretilbileceği bir alan olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında bu çalışmada, seçilen çocuk kitaplarındaki eleştirel düşünme özelliklerine sahip bazı karakterlerin, bilime veya üretmeye yatkınlığı gözlemlenmiştir. Kimi kitaplarda karakterlerin, bilim ile açık bir şekilde ilişkisi görülürken kimi kitaplarda ise bilim ile hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen eleştirel düşünebilen karakter özelliklerini taşıdıkları tespit edilmiştir. Alfikri ve Zubaidah (2018) da çalışmasında belirlenen bir sınıfın eleştirel düşünme becerisini geliştirmek için çocuk edebiyatı modülü üretilmesini amaçlamış ve bu çalışma sonucunda çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmiştir. Polat ve Konaş'ın (2018) çalışmasına göre ise okuma becerisi gelişmiş bireylerin eleştirel düşünme becerisinin de geliştiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada incelenen kitaplardaki karakterlerin eleştirel düşünme özelliklerine sahip olmasının okuma becerisi gelişmiş çocuklarda eleştirel düşünme becerilerini pekiştirme açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada, hazırlanan değerlendirme formunda bulunan eleştirel düşünme özelliklerinin büyük çoğunluğunun incelenen çocuk kitaplarında karakterler aracılığıyla okurlara sunulduğu gözlemlenmiştir. Kitaplarda çocuk karakterler ön planda olsa dahi yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmadan tüm rollerdeki karakterlere ait görünümünün varlığı tespit edilmiştir. Bazı eserlerde geçiş sıklığı az olsa dahi mutlaka bir iki davranışın yer almasının, okudukları eserlerdeki karakterler ile duygusal bağ kuran çocuklara olumlu yansımaları olacaktır. Karakterler ile duygusal bağ kuran çocuk okurların karşılaşacakları problemlere çeşitli çözüm yolları üretmelerinde iyi kurgulanmış çocuk kitaplarının rehber niteliğinde olacağı düşünülmektedir. Bu sonuçlardan yola çıkılarak Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerdeki karakterlerin de eleştirel düşünme özelliklerinin incelenmesi önerilmektedir. Ayrıca farklı yazarlar ve daha fazla kitap dâhil edilerek derinlemesine bir çalışma da gerçekleştirilebilir.

Kaynaklar

- Açıslı, S. (2015). Öğretmen adaylarının öğrenme stilleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 9(1), 23-48.
- Akar Vural, R. ve Kutlu, O. (2004). Eleştirel düşünme: ölçme araçlarının incelenmesi ve bir güvenilirlik çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 189-200.
- Akar, Ü. (2007). *Öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerileri ve eleştirel düşünme beceri düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbıyık, C. ve Seferoğlu, S. (2006). Eleştirel düşünme eğilimleri ve akademik başarı. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(32), 90-99.
- Alfikri, H. ve Zubaidah, E. (2018). Developing module of children literature to increase the students' critical thinking. *Lentera Pendidikan*, 21(2), 162-175.
- Aybek, B. (2006). *Konu ve beceri temelli eleştirel düşünme öğretiminin öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimi ve düzeyine etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bağcı, H. ve Şahbaz, N. K. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerine bir değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-12.
- Baykara Pehlivan, K. (2010). Öğretmen adaylarının öğrenme stilleri ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları üzerine bir çalışma. *İlköğretim Online*, 9(2), 749-763.
- Beyer, B. (1991). *Teaching thinking skills: A handbook for elementary school teachers*. USA: Allyn and Bacon.
- Can, Ş. ve Kaymakçı, G. (2015). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri. *NWSA-Education Sciences*, 10(2), 66-83.
- Ceran, C. (2019). *Resimli çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerilerini desteklemesi yönünden incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe öğretmen adaylarının eleştirel düşünmeye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 93-108.
- Çevik, B. (2018). Eleştirel düşünme bağlamında Dr. Parkyeri ve Kömür Karası Çocuk adlı çocuk kitaplarının incelenmesi. *Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 56-63.
- Çiftçi, M. (2009). Eleştirel okuma, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 54(2006/1), 55-80. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/721400>
- Destegüloğlu, B. (2020). *Çocuk kitaplarındaki kötü karakterlerin görünüşleri ve ortaokul öğrencilerinin kötü karakterlere ilişkin algıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Erzurum Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş çocuk yazını*. Ankara: Tudem.
- Doğan Güldenoğlu, B. N. (2018). Çocuk romanlarındaki kadın karakter çerçevelerinin sosyal ve kültürel yaşamdaki yerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 17(2), 926-946.
- Doğanay, A., Taş, M.A. ve Erden, Ş. (2007). Üniversite öğrencilerinin bir güncel tartışmalı konu bağlamında eleştirel düşünme becerilerinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 52, 511-546.
- Dutoğlu, G. ve Tuncel, M. (2008). Aday öğretmenlerin eleştirel düşünme eğilimleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 11-32.
- Ekinci, Ö. ve Aybek, B. (2010). Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(2), 816-827.
- Emir, S. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(17), 34-57.
- Ennis, R. (1989). Critical thinking and subject specificity: Clarification and needed research. *Educational Researcher*, 18(3), 4-10.
- Erdem, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinin bakış açısıyla çocuk kitaplarındaki kahramanlar. 3. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Sempozyumu* içinde, (5-7 Ekim 2011), s. 613-620.
- Erol, S. ve Kara, Ö. T. (2020). Çocuk yazınında eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları üzerine bir inceleme: Küçük Kara Balık örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9(3), 1125-1135.
- Facione, N. C. ve Facione, P. A. (1996). Externalizing the critical thinking inknowledge development and clinical judgment. *Nursing Outlook*, 44, 129-136.

- Facione, P. A., Facione, N. C. ve Giancarlo, C. A. (2000). The disposition toward critical thinking: Its character, measurement, and relationship to critical thinking skill. *Informal Logic*, 20(1), 61-84.
- Ferrett,S. (1997). *Peak performance: Success in college and beyond*. New York: Glencoe McGraw-Hill.
- Gök, B. ve Erdoğan, T. (2011). Sınıf öğretmeni adaylarının yaratıcı düşünme düzeyleri ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 29-51.
- Gülveren, H. (2007). *Eğitim fakültesi öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve bu becerileri etkileyen eleştirel düşünme faktörleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 32, 127-146.
- Karadüz, A. (2010). Dil becerileri ve eleştirel düşünme. *Turkish Studies (Elektronik)*, 5(3), 1566-1593.
- Karatay, H. (2014). Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı. T. Şimşek (Ed.), *Çocuk edebiyatı metinlerinde bulunması gereken özellikler* içinde (s. 81-129). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kartal, T. (2012). İlköğretim fen bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 279-297.
- Kaya, H. (2010). Eleştirel düşünmeye eleştirel bir bakış. *İ.Ü.F.N. Hem. Derg.*, 18(1), 47-51.
- Kemaneci, E. (2019). *Aytül Akal'ın öykülerinin çocuklara eleştirel düşünme becerisi kazandırması bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurnaz, A. (2020). *Eleştirel düşünme öğretimi etkinlikleri planlama-uygulama ve değerlendirme*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Lukens, R. J., Smith, J. J. ve Coffel C. M. (2018). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*, İstanbul: Erdem.
- Nosich, G.M. (2018). *Disiplinlerarası eleştirel düşünme rehberi*. (B. Aybek, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oğuzkan, A. F. (2013). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özaltın İnce, B. (2019). *Eleştirel düşünme unsurlarını içermesi bakımından Zeynep Cemali'nin çocuk romanlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, S. M. (2005). Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3) , 297-316.
- Özensoy, A. U. (2011). Eleştirel okumaya göre düzenlenmiş sosyal bilgiler dersinin eleştirel düşünme becerisine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 13-25.
- Polat, M. ve Kontaş, H. (2018). Sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(65), 142-159.
- Sağsöz, G. (2019). Resimli çocuk kitaplarında STEAM: Yaratıcı ve eleştirel düşünme becerisi. *Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik ve Sanat Eğitimi Dergisi*, 2(1), 1-20.
- Sahil, Ö. (2019). *Muzaffer İzgü' nün çocuk kitaplarının çocukların eleştirel düşünme becerisine katkısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Seferoğlu, S. S. ve Akbıyık, C. (2006). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 193-200.
- Semerci, N. (2016). Eleştirel düşünme eğilimi (EDE) ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik revize çalışması. *Turkish Studies*, 11(9), 725-740.
- Sever, S. (2017). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Tudem.
- Sever, S. ve Aslan, C. (2009). Eleştirel düşünme becerisini kazandırma bağlamında çocuk edebiyatı yapıtlarının işlevi üzerine bir çözümleme. M. Artar (Yay. Haz.), *Türkiye'de Çocuk Yetiştirme: Yaklaşımlar, Yöntemler, Sorunlar, Çözümler (VI. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri 13-15 Ekim 2008)* içinde (s. 231-251), Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Şen, Ü. (2009). Türkçe öğretmeni adaylarının eleştirel düşünme tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken. Journal of World of Turks*, 1(2), 69-89.
- Şimşek, T. ve Yakar, Y. M. (2014). Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı. T. Şimşek (Ed.), *Çocuk edebiyatı metinlerinde bulunması gereken özellikler* içinde (s. 13-44), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Temizyürek, F., Şahbaz, N. K. ve Gürel, Z. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Toyran, G. (2015). Okulöncesi öğretmen adaylarının yaratıcı düşünme düzeylerinin ve eleştirel düşünme eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tümkaya, S. ve Aybek, B. (2008). Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 387-402.
- Türk Dil Kurumu (2021). *Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 06.01.2021].
- Usery, M. L. (1966). Critical thinking through children's literature. *Elementary English*, 43(2), 115-120.
- Yakar, Y. M. ve Yılmaz, O. (2015). Beyazbulut Dergisi'nde yer alan kurgusal metinlerdeki karakterlerin çatışmaları çözme biçimleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 57-66.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, O. (2016). Kurgusal nitelikli çocuk kitaplarında ayı karakteri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(2), 801-817.
- Yılmaz, O. ve Yakar, Y. M. (2018). Türkçe ders kitapları ve çocuk karakterler. *Jass Studies The Journal of Academic Social Science Studies*, 69, 49-64.

Extended Abstract

21st century skills involves those such as critical thinking, communication, collaboration, digital citizenship, creativity and design focus. Critical thinking is the basis of all these skills. Paul stated that critical thinking is to think about what we think in order to improve our thinking while we are thinking (Nosich, 2018).

In today's world, where everything, including knowledge, is easily accessible, it is difficult for individuals to acquire critical thinking, which can be useful in distinguishing between right and wrong. Various factors such as environment and teachers are effective in acquiring this skill. One of these factors is the works of children's literature. Oğuzkan (2013) pinpointed that children's literature, a field of literature that meets the needs of those between the ages of 2-14, includes all oral and written works related to the imagination, feelings and thoughts of people in childhood.

One of the goals of children's literature is to teach children about life while ensuring literary pleasure (Oğuzkan, 2013). The objective is to teach life to young readers by presenting sections from their own lives in the books they read. This teaching should be embedded in the story, not with a didactic language. It is essential to enable the child to discover the moment and life by living through a book (Destegüloğlu, 2020). Erol and Kara (2020, 1127) emphasized that another goal of children's literature is to have children gain critical thinking skills. It is unlikely that the presence of idealized characters in the world presented through the books and the pink presentation of life prepare children for the real world (Destegüloğlu, 2020). Books should implicate the potential problems children may encounter in their life along with the solutions (Sever & Aslan, 2009). Children are required to solve some of the problems in the books through using realistic methods (Yakar & Yılmaz, 2015). Therefore, the use of critical thinking skills by the characters in the works will leave a considerable impact on young readers.

This study employed the document analysis design, one of the qualitative research designs. The study used the document analysis design since the critical thinking characteristics of the characters in the fictional children's books were tried to be determined. 8 books by 8 different authors were determined by considering their suitability for secondary school children. This study deployed an eleven-item evaluation form prepared by Ferret for critical thinking individuals. The works were obtained during data collection process and the characteristics of the characters that are at the center of the fiction were examined based upon the features in the form, which was prepared according to the features that should critical thinking individuals have as revealed by Ferret (1997). Thus, descriptive analysis was used during data analysis. Some measures were taken to ensure the validity and reliability of data. Despite no generalization purpose, information regarding the tags of the books was clearly presented in order to transfer the results to similar studies. Likewise, the codes under the relevant categories were provided by direct transfer in order to increase the credibility of the study, and the pages of the book where these codes are used were indicated in parentheses.

The study identified the characteristics that the characters in fictional children's books should have in terms of critical thinking. The results suggested that the characters constantly ask questions and give feedback out of curiosity, and that they direct their thoughts according to the problems they encounter, and use certain criteria to make a judgment.

This study attempts to determine whether the characteristics that critical thinkers should have can be found in the characters of the fictional children's books. Accordingly, mostly presented feature of critical thinking in the children's books was that the characters use certain criteria to make a judgment. This behavior was noted to be mostly based on the characters' data collection before reaching a judgment. The critical thinking feature, which was determined to be never presented directly or indirectly in the children's books, was that the characters are aware of the fact that critical thinking is a life-long process.

Finding new solutions to the problems encountered by the characters is among the critical thinking features. The characters were identified to find solutions on their own or consult elder individuals. In a study conducted by Yakar and Yılmaz (2015), the characters in children's books were found to resolve conflicts on their own or with the help of others. Besides, the characters presented in the role of children were determined to be more dominant since the target audience of the books is children, even though those having critical thinking skills are sometimes presented in roles such as grandfather and mother.

In conclusion, this study revealed that the majority of the critical thinking features available in the evaluation form were presented to the readers through the characters in the children's books. Even if the children's characters are in the foreground in the books, the existence of the appearances of the characters in all roles was observed without any age and gender discrimination. Even if the transition frequency is low in some works, the presence of one or two behaviors will have positive reflections on children who establish emotional bonds with the characters in the works they read. Well-constructed children's books will serve as a guide in producing various solutions to the problems that child readers who establish emotional bonds with the characters will encounter. Based upon these results, it is recommended to examine the critical thinking features of the characters in the texts within the Turkish textbooks. Moreover, an in-depth study may be carried out by including different and more books.